

MAŁGORZATA KARKOCHA
UNIwersytet Łódzki*

 <https://orcid.org/0000-0002-7747-949X>

Kościół parafialny w Węgleszynie w świetle relacji z końca XIX stulecia

Streszczenie. Krytyczna edycja źródłowa dotyczy odnalezionego w Archiwum Diecezjalnym w Kielcach opisu kościoła parafialnego pw. św. Andrzeja Apostoła w Węgleszynie (woj. świętokrzyskie). Dokument ten został sporządzony na polecenie konsystorza kieleckiego, najpewniej w latach dziewięćdziesiątych XIX w., przez miejscowego proboszcza, księdza Pawła Jędrychowskiego. Jest on o tyle cenny, że zawiera wiele istotnych informacji na temat świątyni parafialnej, pominiętych dotychczas w opracowaniach, jak również nieistniejących dziś zabytków, utraconych bezpowrotnie na początku ubiegłego stulecia (gotycki dzwon, ambona o rzadkiej formie jabłka, dekoracje ścienne). Edycja tekstu źródłowego poprzedzona została częścią wstępną, w której przedstawiono pokrótce dzieje parafii i wsi Węgleszyn, omówiono wygląd zewnętrzny i wewnętrzny świątyni, jej wystrój i wyposażenie.

Słowa kluczowe: Węgleszyn, kościół parafialny, edycja źródłowa, XIX wiek.

Rys historyczny

Początki parafii Węgleszyn (woj. świętokrzyskie) toną w mrokach dziejów, toteż do dziś nie doczekały się gruntownego opracowania. Nie zachował się akt erekcji kościoła, nie wiemy zatem, kiedy i z czyjej inicjatywy parafia ta powstała. W 1367 r. pierwotna świątynia drewniana została zastąpiona murowaną, wzniesioną w stylu gotyckim przez biskupa krakowskiego Floriana Mokrskiego (ok. 1305–1380). Nosiła wezwanie św. Andrzeja

* Wydział Filozoficzno-Historyczny, Instytut Historii, Katedra Historii Nowożytnej, e-mail: malgorzata.karkocha@uni.lodz.pl

Apostoła, a prawo prezenty przysługiwało kolejno dziedzicom Węgleszyna i pobliskiego Zakrzowa¹. Położona na terenie archidiaconatu kurzelowskiego archidiecezji gnieźnieńskiej parafia węgleszyńska na początku XVI w. składała się z pięciu wiosek (Węgleszyn, Rembiechowa, Kanice, Zakrzów i Tyniec). Dziesięcina z ról folwarcznych i kmiących w Węgleszynie przynależała do miejscowego plebana, a z Rembiechowej do plebana węgleszyńskiego i prebendarza z Mokrska². Dzięki badaniom księdza Jana Wiśniowskiego można wskazać nazwiska kilku księży administrujących omawianym beneficjum w czasach staropolskich z datą/datami sprawowania przez nich funkcji. Są to: Jan z Bogucic (wzmiankowany w 1471 r.), kanonik chełmiński i oficjał kurzelowski; Maciej z Kurzelowa (1521); Tomasz Kołaczkowski (1634), który poczynił zapis na rzecz mansjonarzy w Małogoszczu; Tomasz Dembiński (1691, 1736), prepozyt kurzelowski; Grzegorz Nowiński (wikariusz); Walenty Czechowski (1752) oraz Stanisław Bonawentura Sadowski (1761, 1784), dziekan małogoski³.

Siedziba parafii – wieś Węgleszyn w XIV w. należała do rodu Jelitczyków, pieczętujących się herbem Jelita albo Koźle Rogi. W połowie następnego stulecia dobra węgleszyńskie, składające się w tym czasie z trzech wsi: Węgleszyn, Węgleszyn Mały i Rembiechowa, przeszły drogą kupna czy też wiana w ręce możnego rodu Oleśnickich herbu Dębno⁴. Początkowo stanowiły własność Jana Głowacza Oleśnickiego (ok. 1400–1460), wojewody sandomierskiego, brata biskupa krakowskiego Zbigniewa (1389–1455), po nim przeszły w spadku na jego synów i wnuków⁵. W roku 1588 Jan

¹ J. Wiśniewski, *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Jędrzejowskim*, Marjówka 1930 (reprint: Kielce 2000), s. 367; *Węgleszyn*, [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. B. Chlebowski, nakł. F. Sulimierskiego i W. Walewskiego, t. XIII, Warszawa 1893, s. 252; M. Rawita-Witanowski, *Dawny powiat checiński*, z ilustracjami prof. J. Olszewskiego, oprac. D. Kalina, Kielce 2001, s. 304–305.

² J. Pielas, *W sąsiedzkim kręgu Mikołaja Reja. Dzieje klucza węgleszyńskiego w XVI wieku*, [w:] *Mikołaj Rej z Nagłowic. W pięćsetną rocznicę urodzin*, red. W. Kowalski, Kielce 2005, s. 183.

³ J. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 367, 371.

⁴ Doskonała monografia tego rodu por. J. Pielas, *Oleśnicy herbu Dębno w XVI-XVII wieku. Studium z dziejów zamożnej szlachty doby nowożytnej*, Kielce 2007.

⁵ Kolejnych przedstawicieli rodu Oleśnickich, posiadaczy klucza węgleszyńskiego, wymienia: idem, *W sąsiedzkim kręgu Mikołaja Reja...*, s. 181–187, 192–194. Por. też idem, *Oleśnicy herbu Dębno...*, s. 59–60 i n.

Oleśnicki (zm. 1619) nabył od Kacpra Trojanowskiego części wsi Zakrzów, Zalesie oraz Czekny, czym powiększył majątność węgleszyńską. Po śmierci Jana kluczem tym gospodarowała, mająca na nim zapis dożywocia, Izabela z Sędziejowic Chycka (zm. między 1625 a 1629), wdowa po Janie. Potem w drodze podziału przejęła je Zofia z Oleśnickich Straszowa (zm. po 9 II 1636), średnia córka Jana i Izabeli, i przekazała w ręce Straszów. Ci zaś, nie będąc zainteresowani gospodarowaniem w dobrach węgleszyńskich, w 1630 r. sprzedali je urodzonemu Feliksowi Majowi (zm. 1634). W rękach Majów Węgleszyn znajdował się co najmniej do lat siedemdziesiątych XVII w., po czym drogą wiana przeszedł do zadłużonej i możnej rodziny Bystrzonowskich herbu Stary Koń, którzy władali wsią niemal do końca XIX stulecia⁶.

Co się tyczy kościoła parafialnego, to jego losy aż do XIX w. nie są znane ze względu na ubóstwo dokumentacji źródłowej. Pierwszy zachowany inwentarz parafii z 1840 r. podaje, że świątynia znajdowała się w złym stanie technicznym: brakowało pokrycia dachu, ściany popękały, a sklepienie groziło zawaleniem. Niedługo potem przeprowadzona została restauracja, w czasie której ściany i sklepienie ściągnięto żelaznymi ankrami, co uchroniło budynek przed kompletną ruiną. Przy nawie od strony południowej w miejsce drewnianej kruchty wybudowano murowaną. Wystawiono też nową dzwonnice (poprzednia, drewniana, uległa zniszczeniu w wyniku starości i została rozebrana około 1840 r.), a plac kościelny otoczono murem. W latach 1892–1893 staraniem miejscowego proboszcza, księdza Pawła Jędrychowskiego (1855–1906), kościół został rozbudowany, a jego wnętrze odnowione⁷. Przedłużono wówczas nawę od strony zachodniej, a od wschodu, za wielkim ołtarzem, wzniesiono zakrystię na planie prostokąta (dawna, przylegająca do prezbiterium od północy, została zamieniona na skarbczyk). Odświeżono freski w nawie i prezbiterium i pokryto

⁶ J. Pielas, *W sąsiedzkim kręgu Mikołaja Reja...*, s. 194–195; idem, *Oleśnicy herbu Dębno...*, s. 214, 316–319; W. Kowalski, *Struktura społeczna szlachty i struktura własności w powiecie checińskim w sześćdziesiątych latach XVII wieku*, [w:] *Stefan Czarniecki. Żołnierz – obywatel – polityk*, red. idem, Kielce 1999, s. 150; S. Borkiewicz, Z. Linowski, *Monografia historyczna i gospodarcza powiatu jędrzejowskiego*, Kielce 1937, s. 208.

⁷ Michał Rawita-Witanowski (*op. cit.*, s. 306) błędnie datuje tę przebudowę na 1872 r., a *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. III (*Województwo kieleckie*), red. J.Z. Łoziński, B. Wolff, z. 3 (*Powiat jędrzejowski*), oprac. T. Przyppowski, Warszawa 1957 [dalej: *Katalog zabytków*], s. 40 na pierwszą połowę XIX w.

podobnymi malowidłami dobudowaną część świątyni, aby nadać jej jednolity charakter. Odmalowano i wyzłocono wszystkie ołtarze, jak również zbudowano nowy chór. Ostatnia większa przebudowa nastąpiła w 1915 r., gdy pierwotne gotyckie sklepienia łukowe w nawie zastąpiono kolebkowym z lunetami⁸.

Architektura i wystrój świątyni

Kościół w Węgleszynie jest orientowany, jednonawowy, z krótkim, prostokątnym prezbiterium, niższym od nawy. Od strony północnej do prezbiterium przylega pierwotna gotycka zakrystia, pełniąca dziś funkcję skarbczyka, od wschodu nowsza z końca XIX w., a do nawy od południa obszerna kruchta, zamknięta półkoliście. Zewnętrzne ściany nawy i prezbiterium opięte są uskokowymi szkarpami. Fasadę z 1892 r. ujmują na narożach zdwojone pilastry, na osi znajduje się prosty w formie, wysoki portal zwieńczony trójkątnym frontonem, a w ścianie szczytowej wazony i żelazny krzyż na cokółkach. Dachy nad nawą i kruchtą są dwuspadowe, nad prezbiterium i zakrystią trójpołaciowe, a nad skarbczykiem pulpitowy – wszystkie obite blachą. Nad nawą, na wysokości 2/3 kalenicy, mieści się sześcioboczna wieżyczka-sygnaturka zwieńczona krzyżem. Wnętrze o niskim sklepieniu jest jasne, oświetlone prostokątnymi oknami, z których osiem rozmieszczono w nawie, symetrycznie na każdym boku, jedno w prezbiterium od południa, dwa w nowej zakrystii oraz po jednym w skarbczyku i kruchcie. Ponadto w ścianie szczytowej elewacji zachodniej znajduje się niewielki okulus. Wejście główne usytuowane jest od zachodu, boczne – w kruchcie i nowej zakrystii⁹.

Wyposażenie kościoła stanowią: ołtarz główny i dwa boczne, ambona, kamienne chrzcielnice (gotycka z 1367 r. i barokowa), konfesjonał, ławki, organy oraz stacje drogi krzyżowej. Ołtarze i ambona są rokokowe, polichromowane na zielono ze złotymi zdobieniami, wykonane około 1700 r. W ołtarzu głównym mieści się łaskami słynący obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem, w bocznych wizerunki Chrystusa Ukrzyżowanego i św. Andrzeja Apostoła. Na ścianach zawieszono marmurowe epitafia z XVII–XX w., upa-

⁸ J. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 367–368; M. Rawita-Witanowski, *op. cit.*, s. 306–307; oraz [ks. P. Jędrychowski], *Opis kościoła w Węgleszynie, Archiwum Diecezjalne w Kielcach [dalej: ADK], Akta konsystorskie. Opis kościołów dekanatu jędrzejowskiego 1884–1898, sygn. OD-8/3, k. 152–152v.*

⁹ J. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 368; *Katalog zabytków*, s. 40.

miętniające miejscowych dziedziców i dobrodziejów. Świątynia – pierwotnie ozdobiona bogatymi freskami o motywach figuralnych i ornamentalnych – dziś pozbawiona jest całkowicie dekoracji ściennych¹⁰.

Podstawa źródłowa

Przedstawione do edycji źródło przechowywane jest w Archiwum Diecezjalnym w Kielcach, w teźce *Akta konsystorskie. Opis kościołów dekanatu jędrzejowskiego 1884–1898*, opatrzonej sygnaturą OD-8/3¹¹. Dokument jest niedatowany, wiadomo jednak, że powstał na polecenie konsystorza diecezji kieleckiej z 27 stycznia 1884 r. (N° 210)¹². Sporządził go, najpewniej w ostatniej dekadzie XIX stulecia¹³, ówczesny proboszcz parafii w Węgleszynie – ksiądz Paweł Jędrychowski¹⁴. Relacja została spisana w języku polskim na kartkach formatu zbliżonego do A4, zapisanych obustronnie, ponumerowanych od 1 do 4, oznaczonych współcześnie jako karty 152–155. Pismo jest czytelne, kursywne, pod koniec nieco mniej staranne (wynik pośpiechu lub zmęczenia skryby), a w tekście dokonano nielicznych skreśleń i poprawek. Dokument ten, o ile mi wiadomo, nie był dotychczas publikowany.

¹⁰ J. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 368; [ks. P. Jędrychowski], *Opis kościoła w Węgleszynie...*, k. 153–153v.

¹¹ Pozostałe opisy (w liczbie 21) dotyczą świątyń parafialnych w Brzegach, Chomentowie, Ciernie, Jędrzejowie, Kozłowie, Krzcięcicach, Łukowej, Mieronicach, Mierzwinie, Mnichowie, Mokrsku, Nagłowicach, Nawarzacach, Oksie, Piotrkowicach, Rakoszynie, Sędziszowie, Sobkowie, Tarnawie, Wodzisławiu i Wrocierzyżu. Niektóre z nich, m.in. kościołów w Chomentowie, Mierzwinie, Krzcięcicach i Nawarzacach, są niezwykle obszerne, kilkudziesięciostronicowe, inne (np. kościoła w Miechowie) zaledwie kilkustronicowe, choć bywają i krótsze, dwu- i trzystronicowe (Oksa, Sobków). Autorka planuje sukcesywną publikację tych materiałów.

¹² Administrator parafii Rakoszyn do Prześwietnego Jeneralnego Konsystorza Diecezji Kieleckiej, 24 XII 1885, ADK, Akta konsystorskie. Opis kościołów dekanatu jędrzejowskiego 1884–1898, sygn. OD-8/3, k. 139.

¹³ W źródle wspomniano o rozbudowie i restauracji kościoła w latach 1892–1893.

¹⁴ Paweł Jędrychowski (1855–1906) – urodzony w Słomnikach 21 I 1855 r., syn Michała i Jadwigi, święcenia kapłańskie otrzymał w 1877 r. W kościele parafialnym w Brzegach znajduje się epitafium z fotografią upamiętniające tego duchownego. Treść inskrypcji podaje J. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 369. W tym samym opracowaniu, na stronie 371, duchowny ten został błędnie odnotowany jako Józef Jędrychowski. Informacje biograficzne o P. Jędrychowskim: ADK, Akta personalia konsystorskie i kurialne. *Status cleri* 1876–1938, sygn. OP-X/14, k. 88v–89.

W źródle omówiono dzieje kościoła, jego remonty i przebudowy w XIX stuleciu, opisano architekturę zewnętrzną i wewnętrzną, wystrój i wyposażenie, marmurowe pomniki i epitafia, dzwony, wyszczególniono wreszcie paramenty liturgiczne. Główną zaletą tego dokumentu jest – jak sądzę – opisanie nieistniejących dziś, wysokiej klasy zabytków, utraconych bezpowrotnie w pierwszej połowie ubiegłego stulecia: gotyckiego dzwonu, zarekwirowanego przez austriackie władze okupacyjne w 1915 r., ambony o rzadkiej formie jabłka czy też globu, dekorowanej historią pierwszych rodziców¹⁵, oraz malowideł ściennych, zniszczonych podczas zakładania nowego sklepienia (1915). Relacja księdza P. Jędrychowskiego pozwala również ustalić dokładny czas rozbudowy kościoła i wystawienia elewacji zachodniej (1892). Wadą przekazu jest natomiast słaba orientacja jego twórcy w dziedzinie historii sztuki, przejawiająca się w nieznamomości podstawowych nieraz pojęć z tego zakresu i niefachowym opisie zachowanych obiektów, jak również w dziedzinie epigrafiki. Odczyty napisów nagrobnych, a zapewne także nadzwonnych, dalekie są bowiem od poprawności: oddano je niejednokrotnie bez uwzględnienia wielkich liter, zaznaczenia końca wiersza czy abrewiacji, a ponadto uzupełniono o znaki diakrytyczne i interpunkcyjne, których próżno szukać w oryginale. Jednak mimo swych niedostatków źródło to dostarcza nam wielu cennych, pomijanych dotychczas w opracowaniach informacji, wzbogacając naszą wiedzę o parafii i kościele w Węgleszynie.

Metoda wydawnicza

Edytowany dokumentu opracowano zgodnie z zaleceniami instrukcji wydawniczej Kazimierza Lepszego¹⁶, z pewnymi jednak modyfikacjami. Stosownie do dominującej ostatnio w tego typu wydawnictwach tendencji, zachowano charakterystyczne dla języka staropolskiego końcówki: -em, -emi. Bez zmian pozostawiono też ortografię imion i nazwisk (np. Floryan, Krzelcicky). Poprawiono interpunkcję, uzupełniając zdania o przecinki bądź rezygnując z nich w miejscach, gdzie nie było to wymagane. Samogłoski „i”, „y” oraz spółgłoskę „j” oddano zgodnie z aktualnie obowiązującymi

¹⁵ Zabytek ten znany jest także z innych opisów (J. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 370; M. Rawita-Witanowski, *op. cit.*, s. 307) i dokumentacji fotograficznej: <https://kielce.fotopolska.eu/973292,foto.html> (dostęp: 12 II 2020).

¹⁶ *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, red. K. Lepszy, Wrocław 1953.

zasadami. W przypadku, gdy litera „y” oznaczała dwie głoski, oddano to zgodnie z wymową, np. „monstrancya” przez „monstrancja”. Podwojone głoski „ll” i „pp” zastąpiono pojedynczymi, np. w słowach „kollegiata”, „gruppa”. Również zgodnie z obecną praktyką użyto wielkich liter. Powyższe uwagi nie dotyczą inskrypcji nadzwonnych i epitafiów, te bowiem zdecydowano się pozostawić bez zmian. W nawiasach kwadratowych ujęto początek danej strony w oryginale, rozwiązano skróty, a także uzupełniono opuszczone przez pisarza litery. W przypisach tekstowych zamieszczono uwagi odnoszące się do postaci zewnętrznej i brzmienia podstawy źródłowej oraz lekcje wątpliwe, w rzeczowych – objaśniono wymienione w dokumencie osoby i trudniejsze terminy. W źródle występują następujące abrewiacje: D.O.M. – Deo Optiomo Maximo, św. – święty/ego, X. – Ksiądz.

TEKST ŹRÓDŁOWY

Or.: Archiwum Diecezjalne w Kielcach, Akta konsystorskie. Opis kościołów dekanatu jędrzejowskiego 1884–1898, sygn. OD-8/3, k. 152–155v.

[k. 152] Opis kościoła w Węgleszynie¹⁷

Kościół w Węgleszynie pod wezwaniem św. Andrzeja Apostoła został wymurowany z cegły około roku 1367 przez X. Floryana Mokrskiego¹⁸, biskupa krakowskiego. Opis inwentarza parafii Węgleszyn sporządzony w r[oku] 1840 wzmiankuje, że akt erekcji kościoła węgleszyńskiego znajduje się w archiwum kolegiaty kurzelowskiej, a kopie jego przechowuje się na plebanii w Węgleszynie. Dziś jednak ani kopie tego aktu w Węgleszynie, ani też samego oryginału w Kurzelowie¹⁹ odnaleźć nie można. Historia kościoła

¹⁷ Węgleszyn – wieś w dawnym woj. sandomierskim, w pow. chęcińskim, 10 km na południowy zachód od Małogoszcza, nad rzeką Lipnicą.

¹⁸ Florian Mokrski h. Jelita (ok. 1305–1380) – biskup krakowski w latach 1367–1380. Por. K.R. Prokop, *Poczet biskupów krakowskich*, Kraków 1999, s. 64–67.

¹⁹ Kurzelów – dawne miasto (do 1869), obecnie wieś w pow. włoszczowskim. W czasach staropolskich siedziba archidiaconatu.

węgleszyńskiego, jego losy aż do roku 1840 nie są nam znane; nie wiadomo też, kiedy i przez kogo kościół ten był konsekrowany. Pierwszy i jedyny, jak dotąd, dokument, który nam dzieje przedstawia, jest wyżej zacytowany „Opis inwentarza parafii Węgleszyn”, sporządzony w 1840 r[oku]. Z tego źródła dowiadujemy się, iż przed rok[iem] 1840 wskutek niedbalstwa parafian kościół węgleszyński stał przez długi czas niepokryty, woda zaciekała i wskutek tego zrujnowały się mury, sklepienie pękło i nieco się opuszczało. Jakich użyto środków do poprawienia kościoła i co zrobiono – nie wiemy; wiemy tylko, że środki te były niewystarczające, bo sklepienie coraz bardziej się osuwało, [a] osuwając się, napierało na ściany i groziło upadkiem i całkowitą ruiną kościoła. Aby ciąglemu, stopniowemu osuwaniu się sklepienia zapobiec, użyto środka odpowiedniego – kazano ściągnąć ściany i sklepienie kilku żelaznymi ankrami i w ten sposób uchroniono kościół od ruiny. Oprócz tego zrobiono następujące poprawki: wybudowano od strony południowej piękną murowaną dzwonnice, pokrytą blachą, której wcale nie było. On-giś^a, przed r[okiem] 1840, była tu dzwonnica drewniana, zbudowana na kształt wieży przed głównymi drzwiami kościoła, ale już w r[oku] 1840 [k. 152v] zupełnie spróchniała i upadła. Także ze strony południowej przybudowano obszerną murowaną kruchtę, krytą blachą, w tem samym miejscu, gdzie dawniej, jak widać z opisu inwentarza, znajdowała się kruchta drewniana. Nadto otoczono murem obszerny cmentarz kościelny; w murze od strony wschodniej, przy drodze prowadzącej do wsi, umieszczono dużą bramę żelazną i dwie mniejsze, podobneż furtki; od strony południowej umieszczono trzecią furtkę. W tym samym czasie zastąpiono dawną nietrwałą posadzkę z białego kamienia – inną trwalszą.

W naszych czasach wskutek parcelacji majątku Węgleszyn i przyległych do niego folwarków liczba ludności w tutejszej parafii znacznie się powiększyła i kościół miejscowy, mający tylko 30 łokci długości (prezbiterium 10, nawa 20) i 12 szerokości (prezbiterium 7, nawa 12), [.]^b okazał się stanowczo za szczupłym do pomieszczenia wszystkich, pragnących brać udział w nabożeństwie; trzeba było koniecznie temu zaradzić. W roku przeto 1892, po przeprowadzeniu niezbędnych formalności i uchwaleniu potrzebnych składek, rozpoczęto zamierzone dzieło. Mianowicie: a) rozebrano tylną ścianę kościoła i przedłużono nawę kościelną o 18 łokci światła; b) ponie-

^a Odczyt jedynie prawdopodobny.

^b Słowo skreślone.

waż zakrystyjka, umieszczona z boku prezbiterium od strony północnej, była zbyt mała, niską i ciemną, a rozszerzyć jej ze względów techniczny i aby nie zasłonić jednego okna w nawie kościelnej nie było można, przeto wybudowano nową, obszerną zakrystię w formie półkola od strony wschodniej, to jest [.]^c od frontu kościoła, poza wielkim ołtarzem, a dawną zakrystię obrócono na skarbczyk.

W następnym 1893 r[oku] przeprowadzona została restauracja wewnątrz kościoła. Ponieważ wewnętrzny stan starego kościoła na gwałt wymagał odświeżenia, przeto cały kościół: tak nowo dobudowana część, jak też i dawna został odmalowany. Odmalowano na nowo, wyzłocono i oczyszczono wszystkie trzy ołtarze, odświeżono freski, jakimi był ozdobiony dawniejszy kościół i starano się pokryć i ozdobić nową część kościoła podobnemiż malowidłami, aby cały kościół nosił jednolity charakter i jednakową szatę. Zbudowano wreszcie nowy chór i na tem przerwano roboty około kościoła, odkładając do stosowniejszego czasu uzupełnienie tych braków, jakie jeszcze pozostały, jak np. ufundowanie nowych organów na miejsce obecnych, które już prawie nie [k. 153] mogą służyć do użytku.

^d-Wygląd kościoła zewnętrzny^d. Na zewnątrz kościół węgleszyński nosi cechy stylu gotyckiego. Jest to gmach wysoki, wysmukły, o szpiczastym szczycie, nakryty wysokim i spadzistym gontowym dachem. Pośrodku dachu wznosi się dosyć wysoka i zgrabna wieżyczka-sygnaturka; prezbiterium jest daleko niższe od nawy. W kościele jest 9 okien: z tych jedno oświetla prezbiterium, a 8 pozostałych nawę. Do głównego dachu przylega kilka przybudówek, a mianowicie: od frontu nowa zakrystia o 2 oknach, z jednego boku od strony północnej dawna mała zakrystyjka o jednym okienku, z drugiego boku od południa dość obszerna kruchta kościelna. Dawniej dwoje tylko drzwi prowadziło do kościoła: drzwi duże, umieszczone w tylnej ścianie kościoła, na wprost wielkiego ołtarza, i drugie mniejsze, prowadzące do kruchty kościelnej. Dzisiaj po przybudowaniu kościoła jest troje drzwi – dwoje dużych, przeciwnych sobie drzwi, umieszczonych od strony południowej i północnej (nie umieszczono dużych drzwi, jak było dawniej, w tylnej ścianie kościoła, aby uniknąć przeciągów) i trzecie mniejsze – dawne, prowadzące do kruchty. Nadto osobne drzwi prowadzą z cmentarza do nowej zakrystii.

^c Wymazany przecinek.

^{d-d} Fragment zapisany na marginesie.

^{e-e}Wygląd wewnętrzny^e. Zewnętrzny wygląd kościoła każe się spodziewać, że po wejściu doń ujrzymy wewnątrz wysokie o sklepieniu ostrołukowym. Tymczasem jest zupełnie inaczej: kościół wewnątrz jest niski o sklepieniu owalnym. Prawdziwą ozdobę kościoła stanowią trzy piękne i nadzwyczaj gustowne ołtarze z drzewa, kiedyś pomalowane na kolor biało kamienny – dziś purpurowe ze złotem. W wielkim ołtarzu na mniejszej wysokości wznosi się wysokie, ozdobnie rzeźbione tabernakulum, pomalowane na kolor srebrny. Mensa z tabernakulum wysuniętą^f jest naprzód i oddzieloną od pozostałej części ołtarza. Z obydwóch końców mensy wznoszą się dwie złoczone kolumny, uwieńczone również złotymi kapitelami, na kapitelach dwa rzeźbione, biało lakierowane aniołki, jeden z księgą, drugi z tablicą w ręku. Kapitele łączą się z tylną, przytykającą do ściany częścią [.]^g ołtarza, w której umieszczony jest obraz N[ajświętszej] Panny Szkaplerznej, malowany na płótnie i okryty srebrną sukienką. Za zasuwę do tego obrazu służy inny obraz malowany na drzewie, przedstawiający św. Annę. Wyżej ponad obrazem grupa przedsta[k. 153v]wiająca Boga Ojca otoczonego aniołami, którzy trzymają rozmaite insygnia. Dwa boczne mniejsze ołtarze w swym ogólnym charakterze zbliżone są do stylu wielkiego ołtarza. Po prawej stronie znajduje się ołtarz z obrazem Ukrzyżowanego Zbawiciela, malowanym na płótnie. Na tym ołtarzu wiszą: małe srebrne wotum z kulą w środku i literami K.B., serce miedziane wyłaczane i relikwiarzyk w złotej koronie. Wyżej mieści się mniejszy obraz św. Michała Archaniola; obok mensy dwa duże posągi świętych biało lakierowane, a na gzymsach ołtarza białe aniołki.

Z drugiej strony nawy mieści się podobnego zupełnie kształtu trzeci obraz św. Andrzeja Apostoła; w górze, nad obrazem św. Andrzeja, [.]^h mniejszy obraz św. Mikołaja, a obok ołtarza białe posągi św. Wojciecha i św. Stanisława Biskupa. Na łuku kończącym prezbiterium²⁰ mieści się okrągła, w kształcie jabłka, ambona, a na niej obrazy przedstawiające historię pierwszych naszych Rodziców. Sklepienie i ściany kościoła ozdobione są pięknymi freskami. W prezbiterium na sklepieniu [.]ⁱ spostrzegamy obraz

^{e-e} Tekst na marginesie.

^f W oryginale: „wusunietą”.

^g Dwie litery skreślone.

^h Wymazane słowo „obraz”.

ⁱ Wyraz skreślony.

²⁰ Czyli tęczy.

N[ajświętszej] Panny z dzieciątkiem Jezus na rękę, podającym szkaplerz klęczącemu niżej świętemu.

Na ścianie po prawej stronie ołtarza wielki obraz przedstawia Pana Jezusa w Ogrójcu, a obok łuku kończącego prezbiterium, na jednej i drugiej ścianie, dwa obrazy przedstawiają: Chrztosć Pana Jezusa w Jordanie i świadectwo św. Jana o Panu Jezusie. W nawie na sklepieniu widzimy Trójcę Przenajświętszą – po rogach czterech doktorowie Kościoła, a jeszcze dalej cztery jakby postacie symboliczne; w dalszym ciągu na sklepieniu – w nowo zbudowanej części kościoła – widzimy dzieciątko Jezus otoczone aniołami. Na ścianie po lewej stronie, nad bocznymi drzwiami, fresk przedstawia Pana Jezusa wypędzającego kupczących z kościoła, niżej napis: *Domus mea – domus orationis*²¹; na przeciwległej ścianie dwa obrazy: Kuszenie na puszcy i Przemienienie Pańskie.

W kościele jest kilka pomników: tak w prezbiterium spostrzegamy wmurowaną w ścianę niedużą marmurową tabliczkę, na niej u góry wyryty wizerunek Ukrzyżowanego Zbawiciela, pod krzyżem klęczy niewiasta z trojgiem dzieci, a niżej wiersz, w którym mąż wychwala cnoty zmarłej swej małżonki Katarzyny^j Majowej²², pochodzącej z [k. 154] Koniecpola. Pomnik pochodzi z XVI wieku. W nawie po prawej stronie widzimy cztery pomniki Bystrzonowskich²³. Z tych trzy jednakowego kształtu, a czwarty jest to prosta, skromna, z czarnego marmuru niewielka tabliczka; trzy zaś pierwsze z brzegu są duże i grubsze marmurowe płyty, nad płytami trójkąty marmurowe, na nich symbol śmierci: wąż odcinający zębami od drzewa gałązkę z dojrzałym owocem. Na płytach są herby, a pod nimi napisy. Na przeciwległej ścianie, obok ołtarza św. Andrzeja, jeden jest tylko pomnik w kształcie wielkiej marmurowej płyty, na pomniku u góry Zbawiciel Ukrzyżowany, a niżej napis, trudny już dzisiaj do odcyfrowania. Opiewa on boleść małżonka (Krzelcicky alias Mrozek) z powodu straty żony i syna, zamordowanych przez Szwedów.

^j Nadpisane nad wymazanym słowem.

²¹ z Mt 21, 13: „Dom mój jest domem modlitwy”.

²² Katarzyna Majowa (1600–1631) – dziedziczka Węgleszyna, żona Feliksa *vel* Szczęsnego Maja (por. przyp. 29), który w styczniu 1630 r. zakupił Węgleszyn od Zofii z Oleśnickich Straszowej. Por. J. Pielas, *Oleśnicy herbu Dębno...*, s. 318; oraz epitafium nr 1 w tekście źródłowym.

²³ O Bystrzonowskich herbu Stary Koń por. A. Boniecki, *Herbarz polski*, cz. 1 (*Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*), t. II, Warszawa 1900, s. 292–294.

W zakrystii nie ma nic szczególnej godnego uwagi oprócz kilku kawałków czerwonej materyji, pokrytych srebrnym wypukłym haftem; kawałki te stanowią resztki dawnej sukienki z obrazu Najśw[iętszej] Maryi Panny. Ornaty wszystkie są z nowych czasów i żadnej osobliwości nie zawierają. Z utensyliów kościelnych są tu: duża srebrna poślacana monstrancja; trzy kielichy, z tych jeden srebrny z daru Bystrzonowskich²⁴; dwa inne, jak się zdaje, nie srebrne, lecz z innego jakiegoś kruszcu – poślacane, i srebrny krzyż, który też zarazem jest i relikwiarzem.

Na dzwonnicy są dwa duże miedziane dzwony i trzeci maleńki (sygnaturka), dziś rozbity.

Tak się przedstawia dzisiaj stan parafialnego kościoła w Węgleszynie.

Pomniki

1. pamiątka

D.O.M.

Jey Moscy P.P[any] Katarzynie Majowy²⁵ k-z Konieczpola^{-k 26}

Ktora urodziela sie 1690²⁷ we czwartek po Ś[wietym]

Pietrze w okowach²⁸ – umarła 15 Marca 1631 (?)

Choć koszczy leżą w ziemi, dusza mieska w niebie

Przecie małżonko moja w sercu ja mam Ciebie

Dałem czy był to serce jeszcze za żywota [k. 154v]

Mam je zaś, ale twoja w nim wiryta cznota

Niech że inszy miesząm proch zmarłych w napoje

Besz tego żono moja grób twój serce moje.

^{k-k} Nadpisane nad dwoma skreślonymi słowami.

²⁴ Datowany na 1748 r., wspomina o nim: J. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 370; *Katalog zabytków*, s. 40; *Corpus inscriptionum Poloniae*, t. I (*Województwo kieleckie*), red. J. Szymański, z. 1, z. 2 (*Jędrzejów i region jędrzejowski*), wydała, wstępem i komentarzem opatrzyła B. Trelińska, Kielce 1978, nr 1, s. 160–161.

²⁵ Por. przyp. 22.

²⁶ Konieczpol – miasto w pow. częstochowskim, nad rzeką Pilicą.

²⁷ Omyłka pisarza, co wynika z treści inskrypcji. *Corpus inscriptionum...*, nr 180, s. 159 podaje rok 1600.

²⁸ Tj. 3 sierpnia.

Dałem czy żono wyricz to jest ten nagrobek
Którym sprawyl Szczęsny Maj²⁹ strapiony małżonek³⁰.

Nad tym napisem wryty krzyż, pod którym klęczą troje chłop-
ców i kobieta – wszyscy ze złożonymi do modlitwy rękami.

2.

Trójkąt, w którym umieszczono portret zmarłego; na wierzchu trójkąta wąż obwinięty koło gałązki z owocem, odgryza ją. Trójkąt wsparty na dwóch kulach na marmurowej płycie, na której stoi urna i krzyżyk – na płycie napis:

D.O.M. (nad napisem koń])]

Michałowi Bystrzonowskiemu³¹ Podkomorzemu J[ego] K[rólewskiej] M[oś]ci na wzór Potomności i późną pamiątkę ze przy gruncie Religii i nieposzlakowanej cnotcie Obowiązki Obywatela, Bliźniego y Stanu, które on umiał dziwnie połączyć mogą być doskonale wypełnione, Wdzięczny Syn³² Dobrotliwemu y Ukochanemu Oycu ten Marmur położył. Umarł D[nia] 23. Listopada R[oku] P[ańskiego] 1789. Żyjąc lat 56.

Życz mu Wiecznego spoczynku³³.

²⁹ Feliks *vel* Szczęsny Maj (zm. 1634) – dziedzic wsi Węgleszyn. Był trzykrotnie żonaty: 1) z nieznaną bliżej Balicką, z którą miał syna Stanisława, 2) z Katarzyną Koniecpolską, wdową po Macieju Pukarzewskim, z której pozostawił synów Feliksa i Stefana, 3) z Rawicówną-Grotkowską. Syn Stanisław wystawił mu marmurowy grobowiec w kościele bernardynów w Krakowie. Por. J. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 236; M. Rawita-Witanowski, *op. cit.*, s. 307; K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. VI, wyd. J.N. Bobrowicz, Lipsk 1841, s. 357.

³⁰ Tekst inskrypcji podają także: J. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 369; M. Rawita-Witanowski, *op. cit.*, s. 307; *Corpus inscriptionum...*, nr 180, s. 159.

³¹ Michał Bystrzonowski (zm. 1789) – dziedzic dóbr węgleszyńskich, syn Karola, łowczego chęcińskiego, od 1758 r. podkomorzy królewski, żonaty z Katarzyną Srzeniauską Borzysławską, z którą miał jedynego syna Kazimierza. Por. A. Boniecki, *op. cit.*, s. 293; M. Rawita-Witanowski, *op. cit.*, s. 309; S. Borkiewicz, Z. Linowski, *op. cit.*, s. 208.

³² Najpewniej Kazimierz Bystrzonowski (zm. 1840), por. pomnik nr 3.

³³ Tekst inskrypcji także w: J. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 370; M. Rawita-Witanowski, *op. cit.*, s. 308; oraz *Corpus inscriptionum...*, nr 185, s. 162–163.

3. (obok wiszący)

Takiego samego kształtu, jak i poprzedni – z podobnym emblematem, inszeń tylko w miejsce portretu, jakiś odcisk z napisem dzisiaj nieczytelny. ¹Marmur koloru brązowego¹. Pod herbem napis:

D.O.M.

Kazimierz z Szafranców Bystrzonowski³⁴ syn Michała i Katarzyny z Borzysławskich uro[dził] się d[nia] 4. Marca 1764 umarł d[nia] 11 Stycznia 1840 r[oku] Wielokrotny poseł z Województwa i Powiatu swojego, Reprezentant Województwa Sandomierskiego przy boku Najwyższego Naczelnika³⁵. Mąż ten przejdzie do najpóźniejszej potomności jako wzór w[szel]kich Cnót Obywatelskich. Zostawił w srogim żalu pogrążonych Małżonkę Annę z Hr[abi]ów z Brzezic Russockich³⁶, syna [k. 155] Ludwika, córki Liberatę i Kamillę³⁷. Przechodniu, westchnij za duszę cnotliwego prawego Polaka³⁸.

4.

Kształt zupełnie podobny do poprzedniego. W herbie korona z wbitym toporem i lwem niżej – z jednej strony koń, z drugiej lew.

D.O.M.

Anna z Hrabów Rzym[skich] De Breze Russockich, małżonka Kazimierza z Szafranców Bystrzonowskiego była aż do skonu swojego żywym obrazem prawdziwej Chrześcianki była albowiem dobrą

¹ Fragment podkreślony.

³⁴ O Kazimierzu Bystrzonowskim (zm. 1840), właścicielu majątności Węgleszyn, Bebelno, Dąbie i Boczkowice, por. A. Boniecki, *op. cit.*, s. 294; M. Rawita-Witanowski, *op. cit.*, s. 309; S. Borkiewicz, Z. Linowski, *op. cit.*, s. 208.

³⁵ Tadeusza Kościuszki.

³⁶ Anna z Russockich Bystrzonowska (zm. 1844), odnotowana przez A. Bonieckiego, *op. cit.*, s. 294. Por. pomnik nr 4.

³⁷ O Ludwiku, Liberii i Kamilli, dzieciach Kazimierza Bystrzonowskiego i Anny z Russockich por. S. Borkiewicz, Z. Linowski, *op. cit.*, s. 208.

³⁸ Epitafium to wzmiankuje M. Rawita-Witanowski, *op. cit.*, s. 308.

Polką, Obywatelką, Czują Córka, tkliwą Małżonką, Najlepszą Matką, Pobożną i Miłosierną Matroną.

Najpowinniejszą wdzięcznością przejęte Dzieci polecają Pamięć Swojej Matki Karmicielki Gorącym Modlitwom Pobożnych.
Zgasła 4 Lutego 1844 r[oku] Życia 66³⁹.

5.

Mała czarna marmurowa tabliczka, wmurowana w ścianę.

D.O.M.

Współ Bracie Polaku!
Westchnij za duszę
Salezego Bystrzonowskiego⁴⁰
Który w obronie Twoiej Wolności
Poległ D[nia] 5. Czerwca 1794 r[oku]
Pod Naczelnictwem
Tadeusza Kościuszki⁴¹

^m-Z lewej strony kościoła^m

1.

Duża marmurowa płyta, wmurowana w ścianę. Na wierzchniej części płyty wyryty Pan Jezus na krzyżu; z lewej strony krzyża klęczy niewiasta, poza nią herb już zatarty, nad herbem duże litery i A.K.M. – pod herbem: Z.P. Z drugiej strony krzyża klęczy rycerz uzbrojony, a poza nim jesz[cz]e jakaś postać męska – dalej herb, nad którym znów litery: M.K.M.; pod herbem litery: Z.K. Napis: [k. 155v]

^{m-m} Zapisane na marginesie.

³⁹ Por. M. Rawita-Witanowski, *op. cit.*, s. 309.

⁴⁰ Salezy Bystrzynowski (zm. 1794) – syn Kajetana, kasztelana małogoskiego, uczestnik insurekcji kościuszkowskiej. Poległ w bitwie pod Szczekocinami 5 VI 1794 r. Por. A. Boniecki, *op. cit.*, s. 293.

⁴¹ Tekst inskrypcji także w: J. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 369; *Corpus inscriptionum...*, nr 184, s. 161-162.

D.O.M.

In Epitaphium G[enerosae] Annae⁴² De Polanowicze⁴³

Consortis L[egi]timae atq[ue] Charissime Olim G[enerosi] Stanisłai Krzelcicky

Dicti Mrożek⁴⁴ De Krzelcⁿicze⁴⁵. Et Fily Eorum Amantissimi G[enerosi] Martini Krzelcicky⁴⁶ De Eadem Krzelcicz^me.

- 1) Tym Parka Matkę, Sina,
Grobstinem okreła
- 2) Których okrutna Swedow
Srogość wraz pobiła
- 3) Stego mieysca do Boga
Pragnę by powstali
- 4) Dla którego Imienia
Krew społem przelali

Czitelniku ty, który czitasz

Prosiemy Cie o pozdrowienie

Na[y]swietszy Panny

Za nas zmarłych

Są zabici tirańsko przez okrutne Swedi Dnia 7 M[iesia]ca Kwietnia Roku Pańskiego 1657⁴⁷

ⁿ Litera „c” nadpisana nad wierszem.

⁴² O Annie Krzelczyckiej (zm. 1657), posesorce Węgleszyna, wzmiankuje A. Boniecki, *op. cit.*, t. XII, Warszawa 1908, s. 399.

⁴³ Polanowice – wieś niedaleko Słomnik w dawnym pow. miechowskim.

⁴⁴ O Stanisławie Krzelczyckim por. A. Boniecki, *op. cit.*, t. XII, s. 399; M. Rawita-Witanowski, *op. cit.*, s. 305.

⁴⁵ Krzelczyce, obecnie Skrzelczyce – wieś w pow. kieleckim, w gminie Pierzchnica.

⁴⁶ O Marcinie Krzelczyckim, synu Anny i Stanisława wspomina A. Boniecki, *op. cit.*, t. XII, s. 399.

⁴⁷ Tekst inskrypcji podaje także: J. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 368; M. Rawita-Witanowski, *op. cit.*, s. 308; *Corpus inscriptionum...*, nr 181, s. 160.

Dzwony

°-I-szy dzwon. Strona zewnętrzna – napisy idą dookoła dzwonu°

ME· FECI·T· IA:[M] SWOBODA⁴⁸. ECCE: CRUCEM: DOMINI: + FUGITE.
BOŻE ZMIEUI SIĘ NAD NAMI DOPOMO:[Z] NAM· PARTES· ADVERSAE·
TEN DZWON PRZE:[LANY] R:[OKU] 1845 KOSZTEM
Z BYSTRZOWSKICH KOCHANOWSZK.[ICH] ZA STARA·[NIEM] X· IG·[NACEGO]
A SKŁAD: SZ:[ANOWANYCH] PARAFIĀIAN WINCZAKIEWICZ·[A] PROB:[OSZCZA]⁴⁹
FELXX·^P BUKOWSKI⁵⁰

°-II-gi dzwon wewnątrz°⁵¹

E[t] Verbum Caro.....^s dalej litery zamazane^s ⁵²

°-° Fraza na marginesie.

^P Błąd kamieniarza lub pisarza, powinno być: „FELIX”.

°-° Tekst na marginesie.

^{s-s} Nadpisane nad wierszem.

⁴⁸ Dziełem tego samego ludwisarza jest także dzwon w Krasocinie z roku 1844, o którym informuje J. Wiśniewski, *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w powiecie włoszczowskim*, [b.m.] 1932 (reprint: Kielce 2000), s. 101.

⁴⁹ Ignacy Winczakiewicz (1813–1873) – proboszcz parafii Węgleszyn od 24 X 1840 r., wcześniej wikariusz w Lelowie. Por. ADK, Akta kurialne ogólne. Życiorysy kapłanów 1835–1840, sygn. OP-X/3, k. 181; *ibidem*, Akta konsystorskie. *Status cleri* 1847–1929, sygn. OP-X/13, s. 1140–1141.

⁵⁰ Feliks Bukowski – skądinąd nieznany. Zabytek ten notuje J. Wiśniewski, *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Jędrzejowskim...*, s. 371.

⁵¹ Dzwon ten, o wadze 250 kg, został zarekwirowany przez Austriaków 22 VIII 1916 r. Por. Dziekan dekanatu jędrzejowskiego do Konsystorza Biskupiego w Kielcach, 30 XI 1916, ADK, Akta konsystorskie. Dzwonów zabranie podczas wojny 1831–1922, sygn. OG-10/12, k. 205; *ibidem*, 243v. O zabytku tym wzmiankują ks. W. Siarkowski, *Dzwony w gubernii kieleckiej (rzecz archeologiczno-historyczna)*, Warszawa 1878, s. 26 (tam stwierdzenie, że był to dzwon gotycki); oraz J. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 371. Dodajmy w uzupełnieniu, że jeśli napis nadzwonny faktycznie wykonany został majuskułą lub minuskułą gotycką, jak sugeruje Siarkowski, to instrument można datować najwcześniej na XVI stulecie. Nie jest to bowiem inskrypcja powszechnie powielana w późnym średniowieczu. Por. W. Kowalski, „Do zmartwychwstania swego za pewnym wodzem Kristusem...”. *Staropolskie inskrypcje północno-zachodniej Małopolski*, Kielce 2004, s. 107.

⁵² Fragment modlitwy Anioł Pański. Dalsza część frazy brzmi: „factum est et habitavit in nobis” („A Słowo stało się ciałem i zamieszkało między nami”).

Ecce Cru H+E^t cem Domini Fugite MARIA^u Partes aduers[a]e⁵³.
BOM + UB + AV + AB + OA + dookoła dzwonu na zewnątrz u góry.

ks[iądz] Paweł Jędrychowski⁵⁴
w-dwa arkusze^w

Bibliografia

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Diecezjalne w Kielcach [ADK]

- Akta konsystorskie. Dzwonów zabranie podczas wojny 1831–1922, sygn. OG-10/12.
Akta konsystorskie. Opis kościołów dekanatu jędrzejowskiego 1884–1898, sygn. OD-8/3.
Akta konsystorskie. *Status cleri* 1847–1929, sygn. OP-X/13.
Akta kurialne ogólne. Życiorysy kapłanów 1835–1840, sygn. OP-X/3.
Akta personalia konsystorskie i kurialne. *Status cleri* 1876–1938, sygn. OP-X/14.

WYDAWNICTWA ŹRÓDŁOWE

- Corpus inscriptionum Poloniae*, t. I (*Województwo kieleckie*), red. J. Szymański, z. 1, z. 2 (*Jędrzejów i region jędrzejowski*), wydała, wstępem i komentarzem opatrzyła B. Trelińska, Kielce 1978.
Niesiecki K., *Herbarz polski*, t. VI, wyd. J.N. Bobrowicz, Lipsk 1841.

OPRACOWANIA

- Boniecki A., *Herbarz polski*, cz. 1 (*Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*), t. II, Warszawa 1900.
Boniecki A., *Herbarz polski*, cz. 1 (*Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*), t. XII, Warszawa 1908.
Borkiewicz S., Linowski Z., *Monografia historyczna i gospodarcza powiatu jędrzejowskiego*, Kielce 1937.
Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku, red. K. Lepszy, Wrocław 1953.

---

^t Następuje znak oznaczający skrót. Prawdopodobnie chodzi tu o chrystogram.

^u Słowo oddane jako monogram.

^{w-w} Podkreślone.

⁵³ Zawołanie św. Antoniego: „Oto Krzyż Pański! Ustąpcie, wrogowie Jego!”.

⁵⁴ Por. przyp. 14.

- Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. III (Województwo kieleckie), red. J.Z. Łoziński, B. Wolff, z. 3 (Powiat jędrzejowski), oprac. T. Przykowski, Warszawa 1957.
- Kowalski W., „Do zmartwychwstania swego za pewnym wodzem Kristusem...”. *Staropolskie inskrypcje północno-zachodniej Małopolski*, Kielce 2004.
- Kowalski W., *Struktura społeczna szlachty i struktura własności w powiecie checińskim w sześćdziesiątych latach XVII wieku*, [w:] Stefan Czarniecki. *Żołnierz – obywatel – polityk*, red. W. Kowalski, Kielce 1999, s. 111–158.
- Pielas J., *Oleśnicy herbu Dębno w XVI–XVII wieku. Studium z dziejów zamożnej szlachty doby nowożytnej*, Kielce 2007.
- Pielas J., *W sąsiedzkim kręgu Mikołaja Reja. Dzieje klucza węgleszyńskiego w XVI wieku*, [w:] Mikołaj Rej z Nagłowic. *W pięćsetną rocznicę urodzin*, red. W. Kowalski, Kielce 2005, s. 177–196.
- Prokop K.R., *Poczet biskupów krakowskich*, Kraków 1999.
- Rawita-Witanowski M., *Dawny powiat checiński*, z ilustracjami prof. J. Olszewskiego, oprac. D. Kalina, Kielce 2001.
- Siarkowski W., *Dzwony w gubernii kieleckiej (rzecz archeologiczno-historyczna)*, Warszawa 1878.
- Węgleszyn*, [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. B. Chlebowski, nakł. F. Sulimierskiego i W. Walewskiego, t. XIII, Warszawa 1893, s. 252.
- Wiśniewski J., *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Jędrzejowskiem*, Marjówka 1930 (reprint: Kielce 2000).
- Wiśniewski J., *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w powiecie włoszczowskim*, [b.m.] 1932 (reprint: Kielce 2000).

NETOGRAFIA

<https://kielce.fotopolska.eu/973292,foto.html> (dostęp: 12 II 2020).

MAŁGORZATA KARKOCHA
UNIVERSITY OF LODZ

The parish church in Węgleszyn in the light of accounts of the late 19th century

The critical source edition pertains to description of the parish church under name St. Andrew the Apostle in Węgleszyn (Świętokrzyskie Province), found in the Diocesan Archives in Kielce. The document was prepared on the order of the Kielce Consistory, most probably in the 1890s, by the local priest, priest Paweł Jędrychowski. It is valuable because it contains a lot of important information about the parish temple, hitherto omitted in studies, as well as monuments that do not exist today, irretrievably lost at the beginning of the last century (a Gothic bell, a pulpit having a rare apple-form, the wall decorations). The edited source

text was preceded by an introductory part, which briefly presents the history of the parish and village Węgleszyn, discussed the external and internal appearance of the temple, its decor and equipment.

Keywords: Węgleszyn, parish church, source edition, 19th century.

1. Węgleszyn, wnętrze kościoła parafialnego, 1905–1910
Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Przeszłości
– <https://kielce.fotopolska.eu/foto/973/973290.jpg>

2. Węgleszyn, ołtarz główny, 1905–1910
Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Przeszłości
– <https://kielce.fotopolska.eu/foto/973/973291.jpg>